

Wielkie małe działanie!

Bibliografia:

- Źródło: Juliusz Słowacki, *Testament mój*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/testament-moj.pdf> [dostęp 12.05.2021].
- Źródło: *Katechizm młodego Polaka*, 1943, dostępny w internecie: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/409357/PDF/NDIGDZS021712.pdf> [dostęp 12.05.2021].
- Źródło: Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*, Katowice 1995.
- Źródło: *Dziesięć przykazań walki cywilnej (odezwa Kierownictwa Walki Cywilnej do społeczeństwa polskiego)*, „Biuletyn Informacyjny”, nr 7 V 1942, nr 18(122).
- Źródło: *Słownik języka polskiego PWN*, dostępny w internecie: <https://sjp.pwn.pl/sjp/maly-sabotaz;2518795.html> [dostęp 12.05.2021], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).
- Źródło: Aleksander Kamiński, *W burzy i we mgle*, [w:] tegoż, *Kamienie na szaniec*, Katowice 1995, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Wielkie małe działanie!

Przedmaturalna pielgrzymka klasy Rudego, Alka i Zośki na Jasną Górę w maju 1939, [w:] Barbara Wachowicz, *Rudy, Alek, Zośka. Gawęda o bohaterach „Kamieni na szaniec”*, Warszawa 2004

Źródło: a. nn., 1939, zdjęcie archiwalne, domena publiczna.

” Czasem uczeń przerasta mistrza...

Czasem szkoda żałować róż, gdy płoną lasy...

Czasem jajko jest mądrzejsze od kury... Czasem cel uświęca środki...

Zawsze – kropla draży skałę!

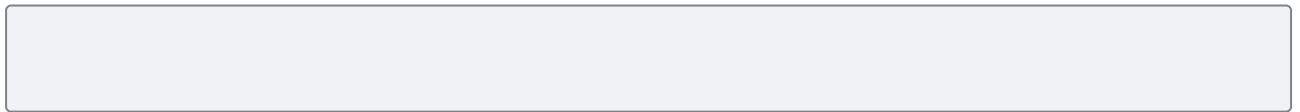
Już wiesz

1) Odszukaj w dostępnych źródłach informacje na temat działalności Grup Szturmowych. Obejrzyj również film *Grupy Szturmowe. Szare Szeregi*.

2) Pracując samodzielnie lub w grupie z kolegami i koleżankami z klasy, przygotuj prezentację na temat grupy Buki.

Możesz wykorzystać dowolną technikę (np. kolaż, gazetka, wywiad, prezentacja multimedialna). Pamiętaj o przywołaniu cytatów z powieści i tematycznym uporządkowaniu (pogrupowaniu) informacji.

Możesz zaprezentować efekty swojej pracy koleżankom i kolegom z klasy.

Kamienie na szaniec

” Aleksander Kamiński

Kamienie na szaniec

W jednej z dzielnic warszawskich było środowisko młodzieży harcerskiej, które umiało stworzyć atmosferę i warunki, w jakich młodzież czuła się dobrze, pragnęła sama kształcić swe charaktery, sama sobie stawiała cele i sama czyniła wszystko, co w jej mocy, aby te cele osiągnąć.

Źródło: Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*, Katowice 1995.

Ćwiczenie 1.1

Wyjaśnij, dlaczego stwierdzenie „kropla drąży skałę” może odnosić się do bohaterów *Kamieni na szaniec*.

Ćwiczenie 1.2

Zaznacz wyrazy opisujące bohaterów *Kamieni na szaniec*.

☐ wytrwali

☐ kłótlivi

☐ młodzi

☐ samolubni

☐ koleżeńscy

☐ zdeterminowani

☐ ambitni

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ciekawostka

W zasobach internetowych dostępnych jest wiele materiałów audiowizualnych (zdjęć, filmów, nagrań) na temat działalności polskich organizacji walczących o wolność Polski w czasie II wojny światowej. Wśród nich można wymienić kilkuminutowy film *Szare Szeregi* (1994) oraz teksty i nagrania piosenek śpiewanych dla zmanifestowania miłości do ojczyzny, dodania otuchy, oddania hołdu poległym. Na szczególną uwagę zasługuje piosenka pt. [Szare Szeregi](#), którą w 1943 roku napisał Tomasz Jaźwiński.

Polecenie 1

Wysłuchaj piosenki pt. *Szare Szeregi* lub przeczytaj jej tekst.

Polecenie 2

Zastanów się, co może szokować w tej piosence.

Ćwiczenie 2

Opowiedz własnymi słowami tekst piosenki.

Polecenie 3

Wyszukaj w dostępnych źródłach, a następnie wysłuchaj (lub przeczytaj teksty) kilku piosenek patriotycznych z czasów II wojny światowej. Wybierz tę, która najbardziej cię poruszyła. Uzasadnij swój wybór.

Przykładowy utwór, po który możesz sięgnąć to *Pałacik Michła*.

” Aleksander Kamiński

W burzy i we mgle

Warszawa w październiku 1939 roku była miastem grozy. Gruzy hamowały ruch na ulicach, dymiły jeszcze zgliszcza. Na jezdniach piętrzyły się barykady. Domy były bez szyb. Mieszkania bez światła, bez wody oraz gazu. Zamarłej i niesamowitej ciszy ulic nie porusza zgrzyt wozów tramwajowych. [...] Od czasu do czasu maszeruje wrogi oddział w szarozielonych mundurach. Coraz częściej przesuwają się zielone, policyjne auta niemieckie. Rozpoczyna swą działalność gestapo.

Zaczynają się pierwsze rewizje, pierwsze aresztowania.

Źródło: Aleksander Kamiński, *W burzy i we mgle*, [w:] tegoż, *Kamienie na szaniec*, Katowice 1995, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Ćwiczenie 3

Zaznacz informacje opisujące okupowaną stolicę w pierwszych tygodniach po wybuchu wojny.

- ☐ zniszczone budynki
- ☐ wznowienie działalności szkół
- ☐ zastępcza komunikacja autobusowa
- ☐ barykady i gruz na ulicach
- ☐ remonty dróg i budynków
- ☐ bark prądu, wody i gazu
- ☐ patrole niemieckiego wojska
- ☐ brak komunikacji tramwajowej

Wygląd stolicy

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 4

Przyporządkuj właściwe wyjaśnienia do poniższych pojęć.

DYWERSJA

forma walki z wrogiem polegająca na uchylaniu się od pracy, wadliwym jej wykonywaniu lub na uszkodzaniu maszyn i narzędzi

OBOZY

miejsca, w których w nieludzkich warunkach więziono obywateli okupowanych państw (głodzenie, zmuszanie do niewolniczej pracy, tortury, egzekucje, komory gazowe, eksperymenty medyczne)

SABOTAŻ

akcje zbrojne lub propagandowe prowadzone na terytorium wroga w celu dezorganizacji jego działań wojennych

DEPORTACJE

istotny element polityki terroru; ich celem było zastraszenie, osłabienie woli oporu i chęci do walki; przeprowadzane w większości bez procesów sądowych, łamiąc prawo międzynarodowe

NUR FÜR DEUTSCHE!
[czyt. nur fya dojcze]

akcje organizowane przez niemiecką policję, mające na celu masowe zatrzymania przechodniów, a następnie uwięzienie, przesiedlenie lub skierowanie na roboty przymusowe

MASOWE EGZEKUCJE

napis oznaczający, że dane miejsce (np. restauracja, przedni pomost w tramwaju, dzielnica miasta, kawiarnia, sklep) jest dostępne wyłącznie dla obywateli Rzeszy

masowe wywózki ludności polskiej ze

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Czy w powieści *Kamienie na szaniec* można znaleźć przykłady wszystkich wyjaśnionych w powyższym ćwiczeniu terminów? Odszukaj odpowiednie cytaty.

Katechizm młodego Polaka

Katechizm młodego Polaka został opublikowany w marcu 1943 roku w Warszawie. Stanowi zbiór zasad (szczególny kodeks moralny) młodego patrioty zaangażowanego w działalność Polskiego Państwa Podziemnego. Przeczytaj poniższy tekst z uwagą:

” Katechizm młodego Polaka. Zasady etyczne adresowane do młodzieży zaangażowanej w prace polskiego podziemia

1. Jestem żołnierzem Polski walczącej z barbarzyńskim najeźdźcą.
2. Życiem moim: Polska cierpiąca i walcząca. Wiarą moją: Polska zwycięska i triumfująca.
3. Żołnierska moja służba spełnia się przede wszystkim przez bezwzględny, bierny opór wobec poczynań wroga.

4. Przy spełnianiu służby okazywać będę męską twardość i niezłomną wierność Sprawie, obcy mi jest płacz słabych, obca mi jest niemoc chwiejnych i niewierzących.
5. Całym życiem swym okazuję najeźdźcy swą wrogość i piętnuję każdym spojrzeniem. Rodakom niosę braterską pomoc, przyjaźń i serce.
6. Młodość swą uratuję wbrew zakusom wroga, chcącego ją wyjałować i zmarnować.
7. W tym celu ducha swego kształtować będę na narzędzie Wielkiej i Dobrej Sprawy Ojczystej, będę prawy, dobry i silny.
8. Umysł swój będę kształcił i ćwiczył, by myśl polska bogaciła się, rozwijała, bym w przyszłości zawodową swą pracą jak najlepiej służył dobru Ojczyzny.
9. Walczyć będę nieugięcie o swą dzielność fizyczną, by Naród mój uratował się od [cherlactwa](#), a godzina Przełomu zastała mnie silnym i mężnym.
10. Bogiem zbrojny prawom powyższym zaprzysięgam wierność i ich apostołstwo wśród wszystkich Młodych Polaków.

Źródło: *Katechizm młodego Polaka*, 1943, dostępny w internecie:

<https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/409357/PDF/NDIGDZS021712.pdf> [dostęp 12.05.2021].

Ćwiczenie 6

Wybierz dwa punkty z *Katechizmu młodego Polaka*, a następnie wyszukaj w powieści *Kamienie na szaniec* cytaty ilustrujące założenia tekstu z 1943 roku.

Polecenie 4

Ułóż własny, współczesny *Katechizm młodego Polaka*. Zredaguj pięć punktów, które określą godne zachowania patrioty, zarówno w czasie pokoju jak i w czasie zagrożenia wojną.

Mały sabotaż

Zapoznaj się ze słownikowym objaśnieniem terminu mały sabotaż:

” Mały sabotaż

akcja konspiracyjna prowadzona w czasie okupacji hitlerowskiej, polegająca m.in. na pisaniu antyhitlerowskich haseł na murach, wysyłaniu ostrzeżeń i dezorganizowaniu akcji propagandowych okupanta

Źródło: *Słownik języka polskiego PWN*, dostępny w internecie: <https://sjp.pwn.pl/sjp/maly-sabotaz;2518795.html> [dostęp 12.05.2021], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Działalność określana mianem **małego sabotażu** była charakterystyczna dla okresu II wojny światowej (lata 1939–1945). Organizowały ją ruchy oporu krajów znajdujących się pod okupacją niemiecką. Był to wyraz sprzeciwu wobec działań hitlerowców oraz potrzeba zademonstrowania wiary w odzyskanie niepodległości.

Za twórcę terminu **mały sabotaż** uważa się Aleksandra Kamińskiego. W 1940 r. opublikował on w „Biuletynie Informacyjnym” artykuł pod takim właśnie tytułem. Co ciekawe, autor przypisywał mu nieco inne znaczenie. Wśród przykładów działań w ramach małego sabotażu wymieniał przede wszystkim powolną pracę na rzecz

okupanta, niesolidne wykonywanie zarządzeń, udawanie nieznajomości języka niemieckiego. Działania, które później uznano za typowe dla tej formy oporu, wymieniał w dalszej kolejności.

Ćwiczenie 7

Jan Bytnar namalował kotwicę na pomniku Lotnika na placu Unii Lubelskiej w Warszawie. Jest to przykład małego sabotażu. Wyjaśnij, czemu miały służyć takie akcje?

Ćwiczenie 8

Praca na rzecz okupanta miała być **niesolidna**. Z podanych wyrazów wybierz synonimy i antonimy do tego słowa.

SYNONIMY

ANTONIMY

rzetelna

skrupulatna

niesumienna

niedokładna

niestaranna

partacka

pilna

nieprecyzyjna

staranna

dokładna

porządna

nierzetelna

Kotwica namalowana przez Jana Bytnara na pomniku Lotnika

Źródło: Stefan Bałuk, fotografia barwna, domena publiczna.

Pomnik Lotnika w Warszawie (widok z 2007 roku)

Źródło: Sfu, fotografia barwna, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 9

Wypisz z utworu *Kamienie na szaniec* inne działania charakterystyczne dla małego sabotażu. Wykorzystaj cytaty z tekstu.

Ćwiczenie 10

Utwór *Kamienie na szaniec* jest przykładem literatury faktu. Uzupełnij poniższą definicję tego gatunku literackiego odpowiednimi wyrazami.

literatura faktu – współczesna literatura przede wszystkim o charakterze , zazwyczaj beletryzowana, mająca na celu relację o wydarzeniach

wiarygodną

narracyjną

subiektywną

dramatyczną

zmyślonych

fikcyjnym

prawdziwych

częściowo

dokumentalnym

poetycka

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Cele Polskiego Państwa Podziemnego

Znak Polski Walczącej – znak w kształcie kotwicy, której element w kształcie litery P symbolizuje Polskę, a ramiona literę W – walkę, symbol nadziei na odzyskanie niepodległości

Źródło: Megaemce, licencja: CC BY-SA 2.5.

” Cele Polskiego Państwa Podziemnego

1. Polska walczy z wrogiem nie tylko poza granicami Kraju, ale na swoich obecnie okupowanych ziemiach.
2. Do chwili rozpoczęcia rozprawy zbrojnej – wyrazem wojny na ziemiach polskich jest walka cywilna.
3. Udział w walce cywilnej jest obowiązkiem każdego obywatela polskiego.
4. Podstawowym nakazem i obowiązkiem jest poszanowanie prawowitych władz polskich na emigracji oraz posłuch wobec zarządzeń czynników miarodajnych w Kraju.
5. Nakazem walki cywilnej w stosunku do okupanta jest bojkot jego zarządzeń i wezwań, utrudnianie mu wszelkiej akcji – w granicach nakreślonych mu przez kierownictwo życia polskiego, oraz absolutny bojkot w stosunkach handlowych, kulturalnych i towarzyskich.

6. Obowiązuje konieczność solidarności społeczeństwa, wspieranie bliźniego Polaka wszędzie, gdzie grozi mu zguba lub nędza.
7. Utrzymywać należy na najwyższym poziomie poczucie honoru narodowego i zgodnie z tym honorem postępować.
8. Należy przeciwdziałać w spotykanych wypadkach odstępstwa Polaka od obowiązujących go zasad postępowania, a to drogą perswazji, napomnień, bojkotu towarzyskiego, wreszcie rejestrowania występnych faktów i przekazania ich odpowiednim czynnikom polskim.
9. Wobec odstępców i zaprzańców obowiązuje bojkot jak wobec wroga i rejestrowanie ich jako zdrajców.
10. Powinnością każdego Polaka jest troska o ocalenie i zachowanie polskości we wszelkiej postaci, a więc ludzkiej, kulturalnej i materialnej, jako sił potrzebnych do wywalczenia wolności i odbudowania Ojczyzny.

Polacy!

Stopień podporządkowania się powyższym zasadom i nakazom będzie sprawdzianem naszej wartości obywatelskiej wobec przyszłych pokoleń. Pamiętajcie, że w dniach wolności wszyscy będziemy musieli zdać rachunek z naszego obecnego stanowiska i naszych czynów.

Źródło: *Dziesięć przykazań walki cywilnej (odezwa Kierownictwa Walki Cywilnej do społeczeństwa polskiego)*, „Biuletyn Informacyjny”, nr 7 V 1942, nr 18(122).

Ćwiczenie 11

Dopasuj terminy do objaśnień.

walka cywilna

litera lub wyraz ukrywające właściwą nazwę czegoś lub czyjeś nazwisko

bojkot

bierny opór, nawoływanie do bojkotu zarządzeń okupanta

kryptonim

tajna, nielegalna działalność skierowana przeciwko władzy

konspiracja

oddział (formacja oddziałów) powołana do walki z okupantem

ruch oporu

zerwanie stosunków z osobą, organizacją, państwem w celu wywarcia nacisku lub wyrażenia protestu

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 12

Wskaż punkt lub punkty powyższej odezwy, które mogą być aktualne także współcześnie. Uzasadnij swój wybór.

Ruiny kamienic między ulicą Sienną a Śliską widziane od ulicy Wielkiej w Warszawie (1945)

Źródło: autor nieznany, odbitka z lat 60. z negatywu z Polskich Archiwów, domena publiczna.

Powstanie warszawskie wybuchło 1 sierpnia 1944 r. o 17.00, tzw. godzinie „W”. Jego celem było wyzwolenie stolicy spod niemieckiej okupacji. Działania, planowane na kilka dni, trwały do 3 października 1944 roku. Powstanie upadło po 63 dniach walki. W jego wyniku zginęło od 16 tys. do 18 tys. żołnierzy Armii Krajowej i od 150 tys. do 180 tys. cywilów.

Naziści okrutnie ukarali walczącą Warszawę. Miasto, które miało odwagę wszcząć powstanie zostało w odwecie niemal doszczętnie zbombardowane. Ten patriotyczny zryw mieszkańców stolicy Polski stanowił wyraz buntu wobec nieludzkich działań oprawców.

Ciekawostka

Wielu twórców kultury próbowało się zmierzyć z historią zniszczenia stolicy. Jednym z najciekawszych obrazów ostatnich lat jest krótkometrażowy film animowany *Miasto ruin* (2010) w reżyserii [Damiana Nenowa](#), z muzyką autorstwa [Adama Skorupy](#). W obrazie tym ukazano Warszawę z lotu ptaka – zburzoną i wyludnioną wiosną 1945 roku.

Polecenie 5

Wyszukaj w dowolnych źródłach wiedzy zdjęcia, animacje, filmy przedstawiające widok Warszawy wiosną 1945 roku. Jakie wrażenie wywarły na tobie obejrzone zdjęcia lub filmy?

Polecenie 6

Wyobraź sobie, że możesz przenieść się w czasie i odbyć lot nad zniszczoną w czasie II wojny światowej Warszawą. Zredaguj pisemną wypowiedź, która będzie stanowić relację z tego zdarzenia.

Ćwiczenie 13

Przyporządkuj podane słownictwo do właściwych kategorii.

Słownictwo bliskoznaczne do słowa **zniszczyć**

odrestaurować

obrócić w niwecz

podnieść z upadku

zrównać z ziemią

dokonać rekonstrukcji

podźwignąć z ruin

obrócić w perzynę

doprowadzić do ruiny

Słownictwo bliskoznaczne do słowa **odbudować**

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Pomnik Małego Powstańca

Pomnik Małego Powstańca, Warszawa, ul. Podwale

Źródło: Cezary P., fotografia barwna, licencja: CC BY-SA 4.0.

Ćwiczenie 14

Obejrzyj pomnik Małego Powstańca według projektu [Jerzego Jarnuszkiewicza](#). Opisz rzeźbę. W swojej pracy uwzględnij ocenę pomnika, a także zaprezentuj i uzasadnij emocje, jakie wywołuje w tobie obcowanie z tym dziełem sztuki.

Zadaniowo

Polecenie 7

Rozważ i zinterpretuj zagadnienie sensu śmierci dla ojczyzny. W swej pracy odwołaj się do powieści Aleksandra Kamińskiego, *Katechizmu młodego Polaka* oraz strofy wiersza Juliusza Słowackiego *Testament mój*.

” Juliusz Słowacki

Testament mój

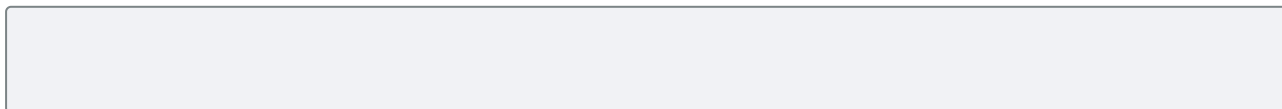
Lecz zaklinam – niech żywi nie tracą nadziei

I przed narodem niosą oświaty kaganiec;

A kiedy trzeba – na śmierć idą po kolei,

Jak kamienie przez Boga rzucone na szaniec!

Źródło: Juliusz Słowacki, *Testament mój*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/testament-moj.pdf> [dostęp 12.05.2021].

Polecenie 8

Wyobraź sobie, że jesteś twórcą nowej organizacji politycznej. Opracuj jej statut, uwzględniając:

- a) wybór nazwy (np. Młodzi Patrioci, Strażnicy Świętych Narodowych Miejsc),
- b) konieczność stworzenia logo ugrupowania,
- c) hasło przewodnie organizacji,
- d) cele organizacji (opieka nad grobami żołnierzy, czczenie narodowych rocznic, przypinanie kotylionów w Dniu Flagi, dbanie o dobro wspólne, np. o klatkę schodową, podwórko),
- e) miejsce i częstotliwość spotkań przedstawicieli ugrupowania,
- f) konieczność wyboru duchowego przywódcy-opiekuna organizacji i przypisanie tej osobie określonych zadań,
- g) strukturę organizacyjną ugrupowania (tj. przygotowanie listy członków zrzeszonych w organizacji ze wskazaniem na pełnione przez nich funkcje),
- h) planowane akcje o charakterze patriotycznym.

Uwaga: Cele organizacji muszą być zawarte w co najmniej pięciu punktach.